

УДК 655.512:002-028.42](045)

Лоза Г. І.

канд. наук із соц. комунікацій, начальник навчально-виробничого відділу
Видавництва «Політехніка» КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна

Фіголь Н. М.

канд. філол. наук, доц. кафедри видавничої справи та редагування
Видавничо-поліграфічного інституту, КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна

РЕДАКТОРСЬКИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ КПІ ІМ. ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО

У статті йдеться про допущені типові помилки у навчальній літературі, порушення нормативних чинних видавничих вимог у друкованих та електронних виданнях, причини такої якості навчальної літератури КПІ ім. Ігоря Сікорського.

Університетська навчальна література видається українською мовою, часто автори не надають належної уваги видавничому процесу, його тонкощам та перевагам, бо все-таки в пріоритеті викладача є викладення матеріалу своєї дисципліни в доступному для студента форматі. Багато фахівців з високим професійним рівнем не вміють передати свої знання, поділитися ними, що, дійсно, зумовлює проблематику щодо випуску як друкованих, так і електронних видань. Нині ці запити досить актуальні, таке положення, звичайно, турбує, не залишає байдужими ні видавців, ні професорсько-викладацький склад університету, ні студентство, для якого, зазвичай, створюється технічна навчальна література.

На основі аналізу автори статті виявили такі чинники: порушення і недотримання державних стандартів, нормативно-інструктивних вимог, положень до створення навчальної літератури, вплив російської мови та перенесення модифікованих російських конструкцій у термінологію української технічної літератури, послаблення редакційно-видавничого контролю, особливо в електронних підручниках і навчальних посібниках.

Наведено загальні вимоги, правила оформлення, практичні рекомендації щодо підготовки основного тексту авторського оригіналу (складання анотації, змісту, вступу, назви рукопису, основного тексту, висновків, списку літератури, таблиць). Подано типові приклади порушення лексичних, орфографічних, синтаксичних та пунктуаційних правил, узагальнено та використано особистий досвід підготовки таких видань.

Зазначено, що головним завданням і призначенням усіх учасників створення навчальної літератури є — забезпечення якісними підручниками,

навчальними, навчально-методичними посібниками навчального процесу закладу вищої освіти.

Ключові слова: навчальна література, нормативна документація, видавничі стандарти, рукопис, редакційно-видавниче опрацювання, друквані й електронні навчальні видання.

Loza H. H.

PhD of Social Communications, chief of educational-production department of publishing House «Politekhnik» of Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv, Ukraine

Figol N. M.

PhD of Philology, Associate Professor at the Department of Publishing and Editing, Publishing and Printing Institute of Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv, Ukraine

EDITORIAL ANALYSIS OF EDUCATIONAL LITERATURE PUBLISHED AT IGOR SIKORSKY KYIV POLYTECHNIC INSTITUTE

The article deals with typical mistakes in the educational literature, violations of the normative current publishing requirements in print and electronic publications, reasons for the of such quality of educational literature Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute.

The university educational literature is published in Ukrainian, often the authors do not understand the essence of the publishing process, its subtleties and advantages, because, nevertheless, the priority of the teacher is to present the material of his discipline in a student-accessible format. Many professionals with high professional level are not transfer their knowledge, share them, which, indeed, causes problems with the issue of both print and electronic publications. Nowadays, these requests are quite relevant, such a situation, of course, is of concern, does not leave indifferent either the publishers, the teaching staff of the university, nor the student body for which technical educational literature is usually created.

Based on the analysis, the authors of the article identified the following factors: violations and non-compliance, state standards, regulatory and instructional requirements, provisions for the creation of educational literature, the impact of the Russian language and the translation of modified Russian structures in the terminology of Ukrainian technical literature, weakening of editorial and publishing control, especially in electronic publishing textbooks and tutorials.

Provide general requirements, design rules, practical recommendations for the preparation of the main text of the original original (drafting annotation, content,

introduction, title of the manuscript, main text, conclusions, references, tables). They provide typical examples of violations of lexical, spelling, syntax and punctuation rules, summarize and use personal experience in preparing such publications.

They point out that the main task and purpose of all participants in the creation of educational literature is to provide quality textbooks, educational, educational and methodological manuals of the educational process of higher education.

Keywords: educational literature, normative document, publishing standards, manuscript, редакційно-видавниче working, printing and electronic educational editions.

Постановка проблеми. Навчальна книга як джерело знань сьогодні не втрачає свого значення, незважаючи на поступове впровадження новітніх засобів інформатизації навчального процесу, комп'ютеризації навчання (електронні підручники, посібники), застосування дидактичних матеріалів нового покоління, лекцій у мережі інтернет, впровадження дистанційного навчання.

Нині значна кількість електронних видань замінила друковані, розвивається індустрія розповсюдження електронної інформації, що обумовлено низкою їх особливостей та переваг порівняно з традиційними виданнями. Багато науково-технічних і навчальних видань, а також довідкової літератури дублюються електронною версією. Для сучасного стану розвитку системи вищої освіти проблема створення навчальної літератури як друкованих, так і електронних видань є актуальною. Як стверджує Т. Ю. Киричок, «тенденцією сьогодення є інтеграція друкованих та електронних видань, видавництва працюють з програмами додрукарських процесів (текстовими редакторами, графічними пакетами оброблення зображень, програмами верстки), упроваджуються новітні мережеві технології — все це зумовлює відмову від деяких традиційних технологічних процесів поліграфічного виробництва» [9, с. 8].

Через невідповідність високим вимогам, недотримання видавничих державних стандартів, нормативних, директивних, інформаційних документів тощо, а також для унеможливлення розповсюдження видань неналежної якості необхідно виробити спільні чіткі вимоги, зокрема й редакційні.

Наразі існує велика кількість публікацій, присвячених окремим практичним аспектам — це стосується друкованих і електронних

видань, які допомагають вирішувати проблематику створення якісного навчального продукту для вищої школи. Особливості редагування навчальних видань для вищої школи визначали: С. Г. Антонова, Н. М. Алексеевко, Р. Г. Иванченко, П. П. Куляс, Є. В. Малишкін, А. Е. Мільчин, К. М. Накорякова, І. Л. Побідаш, В. І. Свінцов, К. Л. Сізова, М. М. Сікорський, М. С. Тимошик, С. Б. Фіялка, М. І. Фурдуй, В. Е. Шевченко; функціонально-стилістичний аналіз мови науково-технічної літератури розглядали М. С. Зарицький, А. О. Капелюшний, В. Я. Карачун, Н. Ф. Непійвода; створення друкованого і електронного підручника, типологію, принципи побудови навчальної літератури для закладів вищої освіти досліджували О. А. Гречихін, Ю. Г. Древе, Т. Ю. Киричок, О. В. Тріщук, Н. М. Фіголь та ін. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень щодо ефективного застосування видавничих вимог, цей аспект є недостатньо розробленим, залишаючи місце для його більш докладного структурного аналізу та інтерпретації.

Мета статті — виявити проблематику, виокремити типові помилки та недоліки видань КПІ ім. Ігоря Сікорського.

Результати дослідження. Вагомим сегментом видавничої діяльності КПІ ім. Ігоря Сікорського є підготовка рукописів навчальної літератури до видання, тематична спрямованість яких відповідає навчально-методичному забезпеченню навчальних дисциплін, які розробляють кафедри, де викладають ці дисципліни. До них належать підручники, навчальні, навчально-методичні посібники, конспекти лекцій, практикуми й довідники як у друкованій, так і в електронній формі. Навчальні видання узгоджені з переліками спеціальностей для студентів та випускаються за видами відповідно до чинного галузевого стандарту [11, с. 24–25].

Цільовою аудиторією навчальної літератури КПІ ім. Ігоря Сікорського є студенти, викладачі, аспіранти, а деякими навчальними виданнями цікавиться й більш широка аудиторія читачів. У процесі підготовки тексту навчального видання автори повинні послуговуватися лексичними, орфоепічними, орфографічними, граматичними і стилістичними нормами сучасної української мови, а також дотримуватися правил і методики оформлення навчальних видань, а саме: титульного аркуша, змісту, вступу, таблиць, ілюстрацій (рисуноків, креслень, схем, графіків, діаграм тощо), написання формул і рівнянь, посилань, переліків, приміток, цитат, предметних покажчиків, списків літератури, додатків тощо [10].

Багато навчальних видань сьогодні не відповідають належному рівню, під час написання автори долають певні труднощі, оскільки білінгвізм населення України, спорідненість української і російської мов спричинює труднощі в розрізненні мовних засобів, властивих кожній із мов. Нездатність відрізнити українські конструкції від російських, перенесення характерних особливостей з однієї мови на іншу — типові вади під час написання викладачами навчальної літератури. У науковій сфері ще й досі відчувається «російський акцент» на лексичному рівні та синтаксичних конструкціях [12, с. 3–25].

Причиною проблем із електронною навчальною літературою є те, що вона потрапляє в мережу переважно без літературного редагування, адже автори здебільшого самотужки готують видання для оприлюднення [13, с. 145].

Матеріалом дослідження виступили друковані та електронні видання КПІ ім. Ігоря Сікорського, у яких проаналізовано типові помилки, на які слід зважити авторам:

1. Анотацію складають, порушуючи вимоги ДСТУ 7342:2013 «Видавнича анотація. Правила складання та подання у виданнях», переважно автори не подають рекомендаційного характеру, зазвичай повторюють вступ, фактичний матеріал анотації не відповідає темі, новизні, науковості, точності, доречності, наочності. Автор повинен зазначити, що нового має підручник (чи навчальний посібник) порівняно з іншими, спорідненими за тематикою й цільовим призначенням (у разі перевидання — що відрізняє це видання від попереднього; обов'язково вказують цільову аудиторію (не можна допускати неточності у визначенні читацького призначення) [5; 10, с.16].

2. У змісті рукопису заголовки скорочують або наводять у іншій редакції порівняно із заголовком у тексті, немає нумерації підрозділів, сторінки тексту не збігаються зі змістом (особливо це стосується колективної роботи). Для зручності читання зміст краще розмістити на початку книги: саме з нього читач починає ознайомлення з виданням (зазвичай вміщують одразу за титульним аркушем, до передмови та інших частин видання, а в кінці книги — перед випускними даними) [3; 7; 10, с. 18].

3. У вступі не дають оцінку сучасному стану об'єкта дослідження провідними вченими і фахівцями галузі; не відображають світові тенденції, не визначають актуальності роботи та підстави для її написання; не вказують мету роботи й можливі сфери застосування; немає

взаємозв'язку з іншими роботами. Вступ є органічною частиною основного тексту, але звичайно його не нумерують (це – нумерований розділ). Часто до вступу входять: методичні вказівки, адресовані студентам або викладачам, доцільно показати, які попередні знання є основою для успішного вивчення дисципліни, загальна характеристика підручника чи навчального посібника, його структура. Особливу увагу необхідно приділити рекомендаціям з організації самостійної роботи та користування довідковим апаратом [8; 10, с. 19].

4. Назва рукопису, заголовки розділів не відповідають змісту основного матеріалу (дають слово «Тема» замість «Розділ», «Частина»), не уніфіковані заголовки з крапкою у кінці, зазвичай у заголовку подають аббревіатуру. Заголовки мають бути однаковими у змісті й у тексті (шрифтом прямого накреслення) [2].

5. Основний текст навчальної книги подекуди не відповідає заявленій темі, не розкриває її основну частину, методично не опрацьований, не систематизований теоретичний матеріал, не вирізняється об'єктивністю, науковою спрямованістю. Порушено єдиний логічний стиль, не уніфіковано викладений матеріал, немає співвідношення структурних частин тексту (композиція підручника). Нові поняття, уведені до тексту (терміни, засоби наочності), мають містити: гіперпосилання, мультимедіа-, аудіо-, відео- елементи, щоб передати студентові певну інформацію, зацікавити, викликати інтерес до предмета, що читається.

6. У кінці розділу немає завдань для самоперевірки та контролю засвоєння знань, некоректно сформульовано контрольні запитання, які не дають змогу під час самостійної роботи більш ефективно опрацювати студентом навчальний матеріал. Авторам необхідно орієнтувати студента на активну пізнавальну діяльність, вироблення умінь самостійно вирішувати поставлені перед ним завдання, тому в кожному навчальному виданні мають бути наведені запитання, приклади і задачі.

7. Висновки не відповідають змісту основного матеріалу навчальної дисципліни або її частини. Тут важливо показати, які знання отримані під час вивчення матеріалу, перспективу дисципліни та вирішення практичних завдань.

8. Часто немає посилань на першоджерела або вказано не ті, з яких використано матеріал, трапляються випадки плагіату.

9. У списку літератури бібліографічні джерела наведені довільно, без додержання вимог державного стандарту [1; 4; 6].

10. Таблиці, рисунки оформлені з помилками, порушена нумерація рисунків, зайві підкреслення, написи й позначки, які не несуть змістового навантаження, підписи подано різними шрифтами, нежирний шрифт чергують із напівжирним.

11. Рукопис не відповідає вимогам видавничих і державних стандартів, без абзаців (для позначення елементів абзацного переліку використовують арабські цифри з крапкою, тоді елементи друкують малими літерами, крім першої великої, з абзацного відступу і крапкою у кінці), нумерують тільки ті формули, на які є посилання у тексті; відірвані ініціали від прізвища, числові вираження величин й одиниці їх вимірювання не розділяють пробілом; літери українського і грецького алфавітів, а також цифри, використовувані в індексах, набирають прямим шрифтом у всіх випадках, порушено чергування букв «у», «в»; є підвислі рядки, знаки та слова, не дотримуються пунктуаційних правил, оформлюючи переліки.

12. Порушення лексичних, орфографічних, синтаксичних та пунктуаційних правил, зокрема вживання росіянізмів у термінологічних формулюваннях та загальному викладі, калькування з російської мови сталих словосполук, наявність тавтології, друкарських помилок, неправильні терміни тощо.

Висновки. Нині можна простежити низький мовний, видавничий рівень багатьох навчальних видань (особливо в авторській редакції). Причиною такого стану є те, що автори не перевіряють відповідність наповнення навчальних видань наявній системі нормативів (державним освітнім, навчальним програмам, видавничим стандартам та ін.), подають рукописи без редакційно-видавничого опрацювання. Крім того, авторам навчальних видань варто ретельніше опрацювати поданий матеріал, доцільно об'єднувати науковий пошук вітчизняних дослідників, звертатись до послуг професійних редакторів, що допоможе піднести навчальну літературу на якісно вищий рівень, унаслідок чого навчальні тексти відповідатимуть усім зазначеним вимогам до університетської книги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Вид. офіц. Чинний від 2007–07–01. Київ : Держспоживстандарт України, 2007. 47 с.

2. ДСТУ 7.80:2007 (ГОСТ 7.80–2000, ІДТ) «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання». Вид. офіц. Чинний від 2008–04–01. Київ : Держстандарт України, 2009. 7 с.
3. ДСТУ 7157:2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості». Вид. офіц. Чинний від 2010–11–03. Київ : Держстандарт України, 2010. 14 с.
4. ДСТУ 3582:2013 «Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила» (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). Вид. офіц. Чинний від 2013–22–08. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с.
5. ДСТУ 7342:2013 «Видавнича анотація. Правила складання та подання у виданнях». Вид. офіц. Чинний від 2015–22–08. Київ : Мінекономрозвитку України, 2013. 26 с.
6. ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилення. Загальні положення та правила складання». Вид. офіц. Чинний від 2016–07–01. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 15 с.
7. ДСТУ 3017:2015 «Видання. Основні види. Терміни та визначення». Вид. офіц. Чинний від 2016–07–01. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 38 с.
8. ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання». Вид. офіц. Чинний від 2015–22–06. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 26 с.
9. Електронні видання : довідник / уклад. Т. Ю. Киричок. Київ : НТУУ «КПІ», 2010. 400 с.
10. Рекомендації щодо підготовки і видання навчальної, навчально-методичної та наукової літератури / уклад.: Т. В. Омельчук, Г. Л. Рябцев, М. В. Прокопенко, С. І. Горбачов. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : ІВЦ «Політехніка», 2002. 80 с.
11. Тимчасове положення про організацію освітнього процесу в КПІ ім. Ігоря Сікорського : нормативно-інстр. вид. / уклад. В. П. Головенкін ; за заг. ред. Ю. І. Якименка. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. 156 с.
12. Українська ділова і фахова мова : практ. посіб. / М. Д. Гінзбург, І. О. Требульова, С. Д. Левіна, І. М. Корніловська. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : «Фірма Інкос», Центр навч. л-ри, 2007. 672 с.
13. *Фіголь Н. М.* Комунікативно-лінгвістичний феномен електронного навчального дискурсу : монографія. Київ : КПІ ім. І. Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2018. 240 с.

REFERENCES

1. DSTU GOST 7.1:2006 (2007) «Systema standartiv z informaciyi, bibliotechnoyi ta vy'davny'choyi spravy'. Bibliografichny'j zapy's. Bibliografichny'j opy's. Zagal'ni vy'mogy' ta pravy'la skladannya» [DSTU GOST 7.1:2006 «A system of standards for information, library and publishing. Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of assembly»]. Official Edition. Valid from. 2007–07–01. Ky'yiv: Derzhspozhy'vstandart Ukrainy'. 47.
2. DSTU 7.80:2007 (GOST 7.80–2000, IDT) (2009) «Systema standartiv z informaciyi, bibliotechnoyi ta vy'davny'choyi spravy'. Bibliografichny'j zapy's. Bibliografichny'j opy's. Zagolovok. Zagal'ni vy'mogy' ta pravy'la skladannya». [DSTU 7.80: 2007 (GOST 7.80-2000, IDT) «System of standards for information, library and publishing. Bibliographic record. Bibliographic description. Title. General requirements and rules of assembly»]. Official Edition. Valid from 2008–04–01. Ky'yiv: Derzhstandart Ukrainy', 7.
3. DSTU 7157:2010 (2010) «Informaciya ta dokumentaciya. Vy'dannya elektronni. Osnovni vy'dy' ta vy'xidni vidomosti» [DSTU 7157:2010 «Information and documentation. Electronic publications. Basic views and background information»]. Official Edition. Valid from 2010-11-03. Ky'yiv : Derzhstandart Ukrainy', 14.
4. DSTU 3582:2013 (2014) «Informaciya ta dokumentaciya. Bibliografichny'j opy's. Skorochennya sliv i slovospoluchen' ukrayins'koyu movoyu. Zagal'ni vy'mogy' ta pravy'la» (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ) [DSTU 3582: 2013 «Information and documentation. Bibliographic description. Abbreviation of words and phrases in Ukrainian. General requirements and rules» (ISO 4: 1984, NEQ; ISO 832: 1994, NEQ)]. Official Edition. Valid from 2013–22–08. Ky'yiv : Minekonomrozvy'tku Ukrainy', 15.
5. DSTU 7342:2013 (2013) «Vy'davny'cha anotaciya. Pravy'la skladannya ta podannya u vy'dannyax» [DSTU 7342: 2013 «Publishing abstract. Rules of compilation and submission in publications»]. Official Edition. Valid from 2015-22-08. Ky'yiv : Minekonomrozvy'tku Ukrainy', 26.
6. DSTU 8302:2015 (2016) «Informaciya ta dokumentaciya. Bibliografichne posylannya. Zagal'ni polozhennya ta pravy'la skladannya» [DSTU 8302: 2015 «Information and documentation. Bibliographic reference. General terms and conditions of assembly»]. Official Edition. Valid from 2016-07-01. Ky'yiv: DP «UkrNDNCz», 15.

7. DSTU 3017:2015 (2016) «Vy'dannya. Osnovni vy'dy'. Terminy' ta vy'znachen-nya» [DSTU 3017: 2015 «Edition. The main types. Terms and definitions»]. Official Edition. Valid from 2016-07-01. Kyiv: UkrNDNC, Ky'iv : DP «UkrNDNCz», 38.
8. DSTU 3008:2015 (2016) «Informaciya ta dokumentaciya. Zvity' u sferi nauky' i tekhniky'. Struktura ta pravy'la oformlyuvannya» [DSTU 3008: 2015 «Information and documentation. Reports in the field of science and technology. Structure and design rules»]. Official Edition. Valid from 2015–22–06. Ky'iv: DP «UkrNDNCz», 26.
9. Electronic publications: a handbook (2010). Compiled by T. Yu. Kyrychok. Ky'iv: NTUU «KPI», 400.
10. Rekomendaciyi shhodo pidgotovky' i vy'dannya navchal'noyi, navchal'no-metody'chnoyi ta naukovoyi literatury' [Recommendations for the preparation and publication of educational, methodological and scientific literature]. Compiled by: T. V. Omel'chuk, G. L. Ryabcev, M. V. Prokopenko, S. I. Gorbachov. Ky'iv: IVCz «Politexnika», 2002, 80.
11. Ty'mchasove polozhennya pro organizaciyu osvith'ogo procesu v KPI im. Igorya Sikors'kogo: normaty'vno-instr. vy'd. [Provisional provision on the organization of the educational process in KPI them. Igor Sikorsky: normative-instr edition]. Compiled by: V. P. Golovenkin; za zag. red. Yu. I. Yaky'menka. — Ky'iv : KPI im. Igorya Sikors'kogo, 2017, 156.
12. Ukrainian Business and Professional Language: A Practical Guide. Compiled by: V. P. Golovenkin; edited Yu. I. Yaky'menka. Ky'iv : KPI im. Igorya Sikors'kogo, 2017, 156.
13. Figol', N. M. (2018) The communicative-linguistic phenomenon of electronic learning discourse: a monograph. Ky'iv : KPI im. I. Sikors'kogo, Vy'd-vo «Politexnika», 240.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2019.

Received 21.10.2019.